

Så tycker de äldre om äldreomsorgen 2016

Metodbeskrivning

Innehåll

Metodbeskrivning	5
Statistikens innehåll.....	5
Målpopulation	5
Rampopulation.....	5
Mätinstrumentet	6
Datainsamling	7
Insamlingsperiod.....	7
Tillförlitlighet.....	7
Ramtäckning.....	7
Statistiska mått och redovisningsgrupper.....	14

Metodbeskrivning

Statistikens innehåll

Målpopulation

Undersökningens målpopulation var samtliga personer som fyllt 65 år senast den 31 december 2015 och som hade hemtjänst i ordinärt boende alternativt bodde i permanent särskilt boende den 31 december 2015. Målpopulationen delades upp i två grupper, en med personer som har hemtjänst och en med personer i särskilt boende.

Målpopulation – hemtjänst

I målpopulationen äldre med hemtjänst ingår personer som

- fyllt 65 år senast den 31 december 2015.
- bodde i ordinärt boende och ha ett verkställt biståndsbeslut enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (SoL) om hemtjänst den 31 december 2015. Hemtjänsten skulle omfatta minst en av insatserna service, personlig omvårdnad, ledsagning och avlösning av anhörig i hemmet. Personer som enbart hade hemtjänstinsatserna matdistribution och/eller trygghetslarm skulle inte ingå.

Kommunerna skulle inkludera personer som får hemtjänstinsatser från ett utförarkontor i en annan kommun eller stadsdel, och som den egna kommunen eller stadsdelen har ett uppföljningsansvar för.

Målpopulation – särskilt boende

I målpopulationen äldre i särskilt boende ingår personer som

- fyllt 65 år senast den 31 december 2015.
- hade ett verkställt biståndsbeslut enligt 4 kap. 1 § SoL om permanent särskilt boende enligt 5 kap 5 § SoL den 31 december 2015.

Kommunerna skulle inkludera personer som får insatser i ett äldreboende i en annan kommun eller stadsdel, och som den egna kommunen eller stadsdelen har ett uppföljningsansvar för.

Rampopulation

Undersökningen har två rampopulationer – äldre med hemtjänst och äldre i särskilt boende – och så långt möjligt ska undersökningens resultat vara möjliga att redovisa på verksamhetsnivå. För att få en komplett förteckning över verksamheterna uppmanas kommunerna inför varje år att uppdatera informationen om de utförare som verkar i respektive kommun och koppla personerna i målpopulationen till respektive verksamhet. Representanter för Vårdföretagarna och Famna deltar också i arbetet för att säkerställa att alla enskilda utförare kommer med i undersökningen. Majoriteten, 288 av 290

kommuner, uppdaterade informationen för 2016. För de två kommuner som Socialstyrelsen inte kunde erhålla uppgifter hämtades individuppgifter per den 31 december 2015 från Socialstyrelsens register över socialtjänstinsatser till äldre och personer med funktionsnedsättning.

Det förekommer att personer byter utförare. Om kommunen vid uppgiftslämnandet kände till den nya utföraren angavs denna. I de fall kommunen visste att ett byte skulle komma att ske men inte visste till vilken utförare, eller om personen bytte senare under våren, angavs den utförare som var aktuell per den 31 december 2015 alternativt angavs "okänd utförare". Svaren från de personer som inte kunnat knytas till en utförare har lagts till kommunens totala resultat.

Inför enkätutskicken samkördes personuppgifterna med Skatteverkets avisering av befolkningsuppgifter för att få fram adressuppgifter till de äldre. Följande personer exkluderades från undersökningen innan enkäterna skickades ut:

- personer som hade avlidit
- personer som hade emigrerat efter den 1 januari 2016
- personer med hemtjänst som hade flyttat till en annan kommun efter den 1 januari 2016
- personer i särskilt boende som hade bytt bostadsadress efter den 1 januari 2016.

Mätinstrumentet

Till 2016 års undersökning användes i princip samma enkätformulär och frågor som i den föregående: en enkät var riktad till personer i ordinärt boende som hade hemtjänst, och en enkät var riktad till personer i särskilt boende. De förändringar som skett är i enkäten riktad till de som hade hemtjänst:

- Ny fråga, *Hur ofta får du hjälp från hemtjänsten?*
-
- Nytt frågeblock Hjälpmedel:
  - *Använder du något/några hjälpmedel som du fått förskrivet från kommunen eller landstinget?*
  - *Fick du möjlighet att vara delaktig i val av hjälpmedel?*
  - *Underlättar ditt/dina hjälpmedel din vardag?*
  - *Har du förtroende för förskrivarnas kunskaper om ditt/dina hjälpmedel?(webbenkäten)*
  - *Fick du tillräcklig information av förskrivaren om alternativa modeller/versioner till det hjälpmedel som du fick förskrivet? (webbenkäten)*

Datainsamling

Institutet för Kvalitetsindikatorer i Göteborg AB (Indikator) har genomfört datainsamling och registrering på uppdrag av Socialstyrelsen. Insamlingen genomfördes via postenkäter. Respondenterna hade även möjlighet att besvara enkät via webb. I missivet informerades på, förutom svenska, att webbenkäten även kunde besvaras på ytterligare tre språk; finska, arabiska och engelska.

Insamlingsperiod

Enkätutskicket till de äldre startade i mitten av mars 2016 och pågick till i slutet av maj. Två påminnelser skickades ut under den tiden. Då undersökningens målpopulation är stor delades utskicken upp på ett flertal dagar för att underlätta den praktiska hanteringen. Dataregistreringen gjordes maskinellt i en så kallad scanner. De inskickade och besvarade enkäterna kontrollerades översiktligt i samband med datainsamlingen.

Tillförlitlighet

Bortfallet är troligen skevt och de som svarade är med största sannolikhet friskare än de som inte svarade på enkäten. Detta kan påverka resultaten om de som svarar därmed är mer positiva till sin äldreomsorg än de som inte svarar. En annan möjlig felkälla är när någon annan hjälper till att fylla i enkäten eller besvarar enkäten åt den äldre. Då kan det bli hjälparens åsikt och inte den äldres som registreras. Sammanfattningsvis finns en risk för att äldre med demenssjukdom och andra svåra sjukdomar inte representeras med sina åsikter i undersökningen, om de själva inte kan besvara enkäten och inte heller har möjlighet att få hjälp av någon.

Ramtäckning

För att kvalitetsbedöma en undersökning är det viktigt att beakta hur väl rampopulationen stämmer överens med målpopulationen, det vill säga hur väl man har nått de objekt som skulle mätas. Täckningsfel, med under- eller övertäckning, innebär att urvalsramen och populationen inte helt stämmer överens. Undertäckning innebär att vissa individer som ingår i populationen saknas i urvalsramen, medan övertäckning innebär att individer som inte ingår i populationen ändå finns i urvalsramen. Ett sätt att minska täckningsfelen är att ha bra och uppdaterade register.

Övertäckning

Övertäckningen består av personer som ingår i ramen trots att de inte ska göra det. De ska tas bort, men det förutsätter att dessa personer går att identifiera. Exempel på övertäckning är

- personer som är avlidna
- personer med felaktig uppgift om insats i ramen
- personer som hade hemtjänst den 31 januari 2015, men inte vid undersökningstillfället.

Exempelvis hade vissa kommuner svårt att exkludera individer som bara har larm eller matdistribution inom hemtjänsten eller som har korttidsplatser på särskilt boende. Socialstyrelsen har förhoppning om att, i samarbete med kommunerna, minska den övertäckningen i framtida undersökningar.

Övertäckning som beror på att personen avlidit eller flyttat är lättare att identifiera. Urvalsramen i undersökningen skapades cirka två månader före det första utskicket, och under så lång tid är det förhållandevis många som hinner avlida eller flytta innan urvalet dras. Dessa personer identifieras som övertäckning och går att upptäcka när registret kontrolleras mot folkbokföringsregistret. De som meddelat att de inte har hemtjänst, endast har trygghetslarm eller matdistribution, tillfälligt bor på ett särskilt boende eller inte bor på ett särskilt boende ingår också i övertäckningen. De flesta identifierades förhoppningsvis inför och vid datainsamlingen, och den övertäckningen bör därför inte utgöra något större problem (tabell 1).

Tabell 1. Övertäckning.

Hemtjänst samt särskilt boende. Antal personer

	Hemtjänst	Särskilt boende
Bruttourval	155 742	80 053
Övertäckning	10 879	9 329
Målpopulation	144 863	72 724

Undertäckning

Undertäckningen utgörs av personer som inte ingår i ramen trots att de borde göra det.

Exempel på undertäckning är

- personer är felrapporterade, till exempel personer som hade hemtjänst eller särskilt boende men som inte inrapporterades
- personer utan adressuppgift hos Skatteverket
- personer som har flyttat men har kvar samma hemtjänstinsatser

I datamaterialet saknades individer med särskilt boende och hemtjänst från två kommuner. Detta ledde till undertäckningsproblem. Det är dock svårt att avgöra storleken på den totala undertäckningen samt hur undertäckningen påverkar resultatet.

Mätfel

Det är möjligt att äldre anger att de är nöjda med den vård och omsorg de har, trots att de inte är det. Vissa äldre kan känna sig tacksamma och ger därför ett för högt omdöme, medan andra kanske försöker anpassa sig till ett förväntat svar.

I den här enkäten hade de äldre möjlighet att få hjälp med att fylla i enkäten, eller så kunde någon annan svara för den äldre. I första hand skulle en anhörig, vän eller bekant hjälpa den äldre. Detta är dock en källa till mätfel, för om en anhörig eller annan person hjälper till finns risken att den äldre anpassar sin åsikt efter vad den hjälpande personen vill höra. Vissa äldre kan

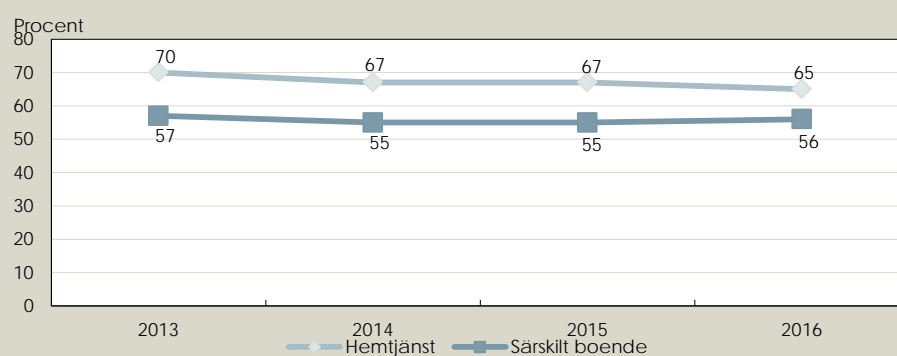

inte heller själva uttrycka sin åsikt, till exempel vissa personer med demenssjukdom, och det är naturligtvis svårt för någon annan att veta vad den äldre tycker.

Svarsfrekvens

Det var totalt 94 714 personer som besvarade hemtjänstundersökningen. Det motsvarar en svarsfrekvens på 65 procent. För undersökningen om särskilt boende var det 40 371 som besvarade enkäten vilket motsvarar en svarsfrekvens på 56 procent. Svarsfrekvensen för särskilt boende har varit nästan oförändrad sedan år 2013 medan för hemtjänst har den minskat med fem procentenheter sedan år 2013.

Figur 1. Svarsfrekvens. Brukarundersökningen år 2013 - 2016

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2013-2016, Socialstyrelsen.

Svarsfrekvens för ålderskategori och kön

Det är de äldsta (80 år och äldre) i målgruppen som har högst svarsfrekvens bland deltagarna (68 procent av de äldre som har hemtjänst respektive 57 procent av de äldre som bor på särskilda boenden). Kvinnor svarar i något högre grad än män; det skiljer två procentenheter mellan könen både inom hemtjänst respektive särskilda boenden (tabell 2).

Tabell 2: Svarsfrekvens för ålder, kön samt totalt.

Hemtjänst samt särskilt boende. Andelar i procent

	Hemtjänst	Särskilt boende
Ålder		
65-74	58	46
75-79	64	49
80+	67	58
Kön		
Män	64	54
Kvinnor	66	56
Totalt	65	56

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2016, Socialstyrelsen.

Post- och webbenkäter

Insamlingen gjordes visa postenkäter. Som alternativ till postenkäten kunde respondenterna delta via en webbenkät. Även om de allra flesta svarade på pappersenkäten (98 procent av de svarande inom hemtjänst och 94 procent inom särskilda boenden) har andelen webbsvar nästan fördubblats sedan undersökningen 2015. Webbenkäten tillhandahölls på svenska, finska, arabiska och engelska. De flesta svarade på den svenska versionen men det var förhållandevis många med hemtjänst som tog del av enkäten på arabiska och svarade på den (tabell 3). Antal som svarade på arabiska har också ökat från år 2015 då 55 personer besvarade den arabiska enkäten.

Tabell 3. Antal besvarade enkäter på internet.

Hemtjänst samt särskilt boende.

	Svenska	Finska	Arabiska	Engelska	Totalt
Hemtjänst	2 218	9	82	7	2 316
Särskilt boende	2 298	5	2	2	2 307

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2016, Socialstyrelsen.

Bortfall

I hemtjänstundersökningen var det 50 149 personer av totalt 144 863 som inte besvarade enkäten. Det motsvarar ett bortfall på 35 procent på riksnivå (tabell 58). Bland kommunerna var bortfallet mellan 22 och 55 procent.

I undersökningen om särskilt boende var det 32 353 personer av totalt 72 724 som inte besvarade enkäten, vilket motsvarar ett bortfall på 44 procent (tabell 58). Bortfallet i kommunerna var mellan 29 och 67 procent.

För både hemtjänst och särskilt boende skiljer bortfallet med två procent mellan könen (tabell 4). I åldergrupperna är det högsta bortfallet i den yngsta åldersgruppen för båda undersökningarna. Detta gäller för både män och kvinnor.

Det förekommer också partiellt bortfall, dvs. att en person inte besvarat en enskild fråga. Partiellt bortfall kan bero på att en fråga är svår att förstå, är känslig, att uppgiftslämnaren glömmer att besvara frågan eller att instruktionerna vid hoppfrågor misstolkas. För hemtjänsten varierar det partiella bortfallet mellan 1 och 3 procent för de flesta av frågorna. Det högsta partiella bortfallet, runt 4 procent, finns i frågorna 16 och 21. För enkäten till särskilt boende varierar det partiella bortfallet mellan 1 och 2 procent för de flesta frågor. Det högsta partiella bortfallet, 4 procent, finns för fråga 25.

Tabell 4. Bortfall.

Hemtjänst samt särskilt boende. Antal personer

	Hemtjänst			Särskilt boende		
	Mål- population	Bortfall, antal personer	Bortfall, andel i procent	Mål- population	Bortfall, antal personer	Bortfall, andel i procent
Totalt	144 863	50 149	35	72 724	32 353	44
65–74 år	22 699	9 413	41	7 018	3 778	54
75–84 år	52 168	18 147	35	21 949	10 763	49
85–94 år	63 131	20 379	32	36 533	15 224	42
95+ år	6 865	2 210	32	7 224	2 588	36
Kvinnor	96 520	32 847	34	50 351	22 064	44
65–74 år	12 373	4 978	40	3 389	1 848	55
75–84 år	33 724	11 621	34	13 784	6 849	50
85–94 år	45 123	14 526	32	27 203	11 248	41
95+ år	5 300	1 722	32	5 975	2 119	35
Män	48 343	17 302	36	22 373	10 289	46
65–74 år	10 326	4 435	43	3 629	1 930	53
75–84 år	18 444	6 526	35	8 165	3 914	48
85–94 år	18 008	5 853	33	9 330	3 976	43
95+ år	1 565	488	31	1 249	469	38

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2015, Socialstyrelsen.

Det finns en stor risk för att bortfallet till övervägande del består av personer som inte själva kan besvara enkäten, till exempel personer med demenssjukdom eller andra svåra sjukdomar. I vissa fall har den äldre eller en anhörig till den äldre hört av sig och förklarat varför man inte vill besvara enkäten.

Tabell 5 innehåller en sammanställning av orsakerna till bortfallet. Som framgår av tabellen är det många som inte kunde besvara enkäten på grund av sjukdom, framför allt i särskilt boende.

Tabell 5. Orsaker till bortfall.

Hemtjänst samt särskilt boende. Antal personer.

Orsaker till bortfall	Hemtjänst	Särskilt boende
Språkproblem	39	13
Vill inte	3 196	803
Avliden under undersökningens gång	187	249
Sjuk (inkl. demens)	1 504	4 581
Bosatt utomlands	1	0
Retur avsändare	693	999
Tillfälligt förhinder	10	3
Tom enkät	477	335
Okänd anledning	44 042	25 370
Summa bortfall	50 149	32 353

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2016, Socialstyrelsen.

Representativiteten hos de svarande

Vid kvalitetsbedömning av en undersökning är det viktigt att beakta hur väl rampopulationen stämmer överens med deltagarna i undersökningen, det vill säga hur väl man nått de objekt som man avsåg att mäta.

Undersökningspopulationen (de som deltagit i undersökningen) och målpopulationen har ungefär lika fördelning mellan kön och ålder för hemtjänst. Undersökningspopulationen inom särskilt boende är dock något äldre än målpopulationen. Då kön och ålder sammanvägs framkommer att detta gäller endast för kvinnor (tabell 6).

Tabell 6: Målpopulation och deltagare, ålder och kön

Hemtjänst samt särskilt boende. Andelar i procent.

	Hemtjänst		Särskilt boende	
	Målpopulation	Deltagare	Målpopulation	Deltagare
Ålder				
65–74 år	16	14	10	8
75–84 år	36	36	30	28
85–94 år	44	45	50	53
95+ år	5	5	10	11
Kön				
Kvinnor	67	67	69	70
Män	33	33	31	30
Kön och ålder				
Kvinnor 65–74 år	9	8	5	4
Kvinnor 75–84 år	23	23	19	17
Kvinnor 85–94 år	31	32	37	40
Kvinnor 95+ år	4	4	8	10
Män 65–74 år	7	6	5	4
Män 75–84 år	13	13	11	11
Män 85–94 år	12	13	13	13
Män 95+ år	1	1	2	2

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2016, Socialstyrelsen.

De som fyller i enkäterna

Hemtjänst

Ungefär hälften av hemtjänstenkäterna besvaras helt på egen hand av de äldre. I år var det färre äldre som deltog helt på egen hand eller ihop med någon, jämfört med förra året. Andelen enkäter som fylls i av någon annan har ökat med fem procentenheter (tabell 8).

Tabell 8. Vem besvarade/fyllde i frågeformuläret?

Hemtjänst.

F23: Vem besvarade/fyllde i frågeformuläret?	Resultat år 2016, andelar i procent	Förändring åren 2015-2016, procentenheter
Den äldre själv	46	-4
Den äldre ihop med någon	11	-1
Enbart någon annan	43	+5

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2016, Socialstyrelsen.

I gruppen som har hemtjänst minskar andelen som besvarar enkäten själv ju äldre svaranden är. För de äldre som är under 85 år är det över hälften som besvarat enkäten själva medan för de som är 95 år och äldre är det endast var tredje som besvarat enkäten på egen hand. Kvinnor svarar i något större omfattning än männen helt själva på enkäten. Av de ensamboende svarar hälften själv medan endast en tredjedel av de sammanboende gör det. För de sammanboende besvaras över hälften av enkäterna enbart av någon annan.

Särskilt boende

I gruppen äldre som bor på särskilda boenden fylls cirka två av tre enkäter i av någon annan än den äldre. Detta är något som inte förändrats sedan år 2015 (tabell 11).

Tabell 11. Vem besvarade/fyllde i frågeformuläret?

Särskilt boende

F26: Vem besvarade/fyllde i frågeformuläret?	Resultat år 2016, andelar i procent	Förändring åren 2015-2016, procentenheter
Den äldre själv	12	1
Den äldre ihop med någon	23	+1
Enbart någon annan	66	-1

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2016, Socialstyrelsen.

Det är de i den yngsta åldersgruppen, under 75 år, som i något högre grad fyller i enkäten själv, 15 procent. Andelen som fyller i enkäten själv bland dem som är 75 år eller äldre är 12 procent. Männen fyller i större utsträckning än kvinnorna i enkäten själva medan det för kvinnorna är en högre andel där enbart någon annan fyllt i enkäten.

Jämförelser mellan åren är valida

Deltagarna år 2016 är mycket lika de svarande i tidigare års enkäter på så sätt att åldersfördelningen och könsfördelningen är ungefär densamma. Dessutom har de ungefär samma fysiska och psykiska hälsa. Det går därmed att göra valida jämförelser mellan åren. I tabell 7 nedan redovisas jämförelser mellan deltagare i hemtjänsten respektive särskilt boende 2013, 2014, 2015 samt 2016.

Tabell 7. Deltagarnas ålder och självupplevda hälsa

Jämförelser år 2013, 2014, 2015 och 2016. Andelar i procent

	Hemtjänst				Särskilt boende			
	2016	2015	2014	2013	2016	2015	2014	2013
Ålder								
65–74 år	14	14	12	12	8	7	7	7
75–84 år	36	33	33	35	28	25	25	26
85–94 år	45	48	49	49	53	54	55	54
95+ år	5	7	7	6	11	14	14	13
Hur bedömer du ditt hälsotillstånd?								
Mycket gott	4	4	4	4	3	3	3	3
Ganska gott	26	26	26	26	23	23	22	22
Någorlunda	46	47	46	46	41	41	41	42
Ganska dåligt	20	20	19	20	24	25	24	25
Mycket dåligt	4	4	4	4	8	8	9	8
Har du besvär av ängslan, oro eller ångest?								
Nej	51	51	51	51	39	39	39	39
Ja, lätta besvär	42	42	42	42	48	49	49	48
Ja, svåra besvär	7	7	7	7	13	12	12	13

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2013-2016, Socialstyrelsen.

Statistiska mått och redovisningsgrupper

Resultaten i rapporten och tabellerna redovisas som andelar i procent och beskriver hur de som svarade på enkäten uppfattar äldreomsorgen. Andelarna beräknas enbart på de personer som angav ett svar annat än ”Vet inte/ingen åsikt”. Resultaten redovisas fördelade på bakgrundsvariablerna kön, ålder och regiform. Dessutom finns ytterligare några redovisningar utifrån variabler i enkätsvaren. Det gäller följande frågor:

- Vem eller vilka var med och besvarade/fyllde i frågeformuläret?
- Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?
- Hur är din rörlighet inomhus?
- Har du besvär av ängslan, oro eller ångest?
- Hur ofta får du hjälp från hemtjänsten? (Hemtjänst)
- Bor du tillsammans med någon annan vuxen? (Hemtjänst)

Redovisningen sker så långt statistiken medger utan att det finns risk för att några enskilda personers svar ska röjas.

Undersökningen är en totalundersökning med ett stort antal svarande. I den separata tabellbilagan ”Så tycker de äldre om äldreomsorgen Nationella resultat 2016” redovisas svaren på samtliga frågor, med andelar och felmarginaler med två decimalers noggrannhet. Ett 95-procentigt konfidensintervall

beräknas som $\pm$ felmarginalen och blir mycket smalt för så här stora undersökningsgrupper. Jämförelser bör ändå göras med viss försiktighet eftersom undersökningen har ett stort bortfall. Läs mer om konfidensintervall i faktarutan nedan.

Konfidensintervall

Ett konfidensintervall är ett intervall som med en förutbestämd säkerhet innefattar det sanna värdet av till exempel en andel. Det används ofta för att uppskatta osäkerheten i ett skattat värde. Vanligen anges den övre och nedre gränsen för det intervall inom vilket det "sanna" värdet med 95 procents säkerhet befinner sig. Jämförelserna i denna rapport baseras på det totala antalet observationer. Det kan finnas en slumpvariation över tid på grund av att utfallet måste ses som ett av flera möjliga utfall från en process som innehåller en slump. Det är osäkerheten på grund av denna variation som här beskrivs med 95 procents konfidensintervall. Observera att konfidensintervallen inte avspeglar annan osäkerhet, till exempel den som beror på att återgivna data inte med säkerhet är representativa, eftersom deltagandet i undersökningen kan vara skevt.